

“N. A. BERDYAYEV, I.E. MUNIE (DVA OPITA POSTROENIYA PERSONALİSTİÇESKİH FİLOSOFIGİ)”*

PERSONALİZMİN İKİ KURUCUSU N. A. BERDİYAEV VE EMMANUEL MOUNIER

A. V. Gorohov**/Çev. :Kasım MOMİNOV***

N. A. Berdiyayev'in felsefi mirasının XX. Yüzyıl Batı Avrupa felsefi akımlarına aktif bir şekilde etki etmiş olduğu hiç kimse için bir sır değildir. Varoluşçu felsefenin temsilcileri, felsefi antropoloji, Yeni Tomistler ve Personalistler ya Rus düşünürlerini yakından tanıyorlardı ya da kendi yaratıcı düşüncelerinde onların orijinal fikirlerinden yararlanıyorlardı. Berdiyayev'in eserlerinin birçok dile çevrilmiş olması, onu Avrupa'nın felsefi hayatında etkili kıldığı gibi felsefe aleminde de Rus filozof figürünün önemini ortaya koymuştur. 90'lı yıllarda Berdiyayev çalışmaları ülkede yeniden gündeme gelerek okurların önemli ölçüde ilgi odağı haline gelmiştir. Berdiyayev'in eserleri üzerine yapılan araştırmalar çok ve çeşitli olmakla beraber çoğu zaman ilişkilidir. Örneğin P. P. Gaydenko filozofun düşüncelerini değerlendirmede Sovyet felsefesinin geleneksel eleştiri çerçevesinde kalarak tek taraflılıktan ve yaratıcılığa karşı önyargıdan kurtulamamıştır. Berdiyayev'in felsefi çizgisini gösteren ve onun

* “Veche” Journal Russkoy Filosofii i Kulturi, Sayı 19. – SPB. , 2009. ISSN 2073-5723 ss. 114-120

** San- Petersburg Devlet Üniversitesi Felsefe ve Siyaset Fakültesi.

*** Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi k. mominov@alparslan.edu.tr.

personalizminin içeriğini belirten düşüncesi şudur: “Romantizm, gnostizm ile birleşerek sağlıklı düşünce yokluğu, sağlam anlamı küçümsemek için ortaya çıkan her türlü gerçek kötülükleri reddeder” (Ventsel K. N: 144.)

O. D. Volokogonova'nın “N. A. Berdiyaev. Entelektüel Biyografisi” adlı araştırmasını ele alacak olursak yazar sadece Berdiyaev'in felsefi düşünce çizgisini değil aynı zamanda onun insani biyografisini de sistematik olarak incelemektedir. L. İ. Novikova ve İ. N. Sizemskaya “N. A. Berdiyaev'in Özgür Ruh Felsefesine Giriş” adlı çalışmalarında düşünürün özgür ruh felsefesini incelerken okurları Berdiyaev'in çelişkili felsefesiyle buluşturuyorlar. Bununla birlikte belirtmek gerekir ki A. A. Ermecheva, İ. S. Vdovino ve L. G. Fedotova'nın araştırmaları Rus filozofu Berdiyaev'in özgürlük kavramlarına adanmıştır. Ne yazık ki bugüne kadar Berdiyaev'in felsefesini bir bütün olarak inceleyen araştırmalar bulunmamaktadır. Şimdilik araştırmacılar filozofun felsefi bakış açılarından sadece birkaç tanesini açıklamaktadırlar. Bunun dışında, Berdiyaev'in çağdaş felsefeye etkilerini inceleyen çalışmalar da bulunmamaktadır. Bu çalışmanın amacı Berdiyaev'in Fransız personalizmin lideri olan E. Mounier (1905-1950) üzerindeki etkilerini incelemek ve ortaya çıkartmaktır. Bunu yapmadan önce, Rus düşünürün felsefi personalizmini gözden geçirmek gerekir. Onun bu konudaki düşüncelerini Hıristiyan düşüncesi ve başka terminoloji ile sosyalist personalizmi üzerinden kısa başlıklar halinde açıklamaya çalışacağız.

Berdiyaev'e göre felsefenin en önemli problemi, kişilik ve toplum problemidir. Bunun için kişilik ve toplumun içeriğine dayanarak ve sadece bunun üzerinden düşünürün felsefi sistemini anlamak mümkündür; Berdiyaev'in kendisi de insan felsefesini bunun üzerine inşa edebileceğini ileri sürmektedir. Buna dayanarak Berdiyaev, kişiliği inkar eden, hatta onu yutan ya da öz-merkezci ve keyfi kişiliği en ücra köşesine kadar anlamasını sağlayan bütün felsefi akımlara negatif bakmaktadır. (Gaydenko P. P. 1998:17)

Kişilik varlıkta temellenmiştir ve sadece toplumla kendisini ortaya koyabilir. Berdiyaev'a göre ruh, can ve beden kendi başına var olamazlar. İnsan ve ondaki kişilik, canlı-bedensel ve ruhsal olan bu üçlünün sentezinden oluşmaktadır. İnsan varlığının bu dünyadaki trajedisi buna bağlıdır. Kişilik hiçbir zaman kendi başına uzun süre yalnız kalmaz. Çünkü yalnızlık onun için çekilmez olandır. Bunun için o her zaman başkasını aramak zorunda. Yalnızlıktan kurtuluş ancak objektifleşme ve aşkınlaşmakla mümkündür. Yani objektifleşme süreci kişiliğin ve sosyal varlığın kendi özüne derinleşmesidir. Toplumda kendini tanıtmakla kişilik kendi içsellik gücünü kaybedebilir ve toplumun önünde köle durumuna düşebilir. Berdiyaev toplum durmunun sadece totaliter devletlerde değil aynı zamanda kapitalist devletlerde de olduğunu söylemektedir. “Burjuva” fenomeni insanın komformist olduğunun açık örneğidir. Böylece personalizmin görevi insanın serbest bırakılması ve gururunun geri kazandırılmasında yatmaktadır. Bu da ancak toplumda ve bireyin kal-

binde (öncelikle) kişilikçi yani manevi-sosyalist devrimle mümkündür.

Bu yüzden Berdiyayev haklı olarak marksizm öğretisinde yatan humanist eğilimleri vurgulamaktadır. Fakat aynı zamanda “Personalizm ve Marksizm” adlı çalışmasında ciddi bir şekilde derin iktisadi konuları ve insanın özgürlüğünü, kişisel olmayan kararlarını eleştirir (Berdiyayev N. A. 1935: 3–191). Kişisel devrim, ilk önce her bir bireyin kendi maneviyatında, kendi iç dünyasında gerçekleşmelidir. Eğer bu gerçekleşirse o zaman devrimin sosyal yönü tanınmayacak bir şekilde sosyal varlığını olgunlaştırır. Geleneksel yani kişisel olamayan toplulukta insanın insana davranışı sadece bir çeşit ihtiyaçcını karşılamak içindir. Yeni bir toplum (persona) olarak insanın insana ilişkisinde “ben” olanın “sen” olana karşı sevgi ve kendini feda etme temelinde ifade kazanır. Böylece, personalist topluluk (communaute) bir yeni varoluş dünyasında “Biz” olarak var olur ki bununla önceki nesneleştirilen sosyal ilişkiler ortadan kalkıyor. Aynı zamanda şunu da belirtelim ki Berdiyayev’a göre personalist topluluk eskatolojiktir. Onun belirttiğine göre tarihin sonu gelir ve cennete benzeyen yenilenmiş ve aydınlanmış dünya şehri oluşur. Bundan dolayı Berdiyayev’ın personalist öğretisi umutsuzluktan çok daha umutludur (Berdiyayev. N. A. 1935:3–19). Diyalektiğin objektifliğinin ve deneyüstülüğünün tüm trajikliğini anlayarak Berdiyayev gelecek toplumun ruhani gelişme grafiğinin yukarıya doğru olduğunu göstermektedir. Bu yüzden çoğu araştırmacılar bu faktöre dayanarak Berdiyayev’ın felsefi mirasının ütopikliği ve trajik karamsallığını fark etmişlerdir. Fakat buna bakmayarak Berdiyayev’ın personalist öğretisi kendi yönünde iyimser ve genel itibarıyla hümanistiktir.

Bir orijinal felsefi bakış açısı olarak Fransız personalizmi, yirmi yedili yaşlarda olan Emmanuel Mounierle “Esprit” dergisi çevresinde oluşmuştur. Derginin canlı kalmasında sadece filozoflar değil aynı zamanda yazarlar, ressamalar ve gazeteciler de emek sarfetmişlerdir. Kişilik problemi sadece derginin esas problemi değil aynı zamanda felsefi akımının önemli problemi olup, daha doğrusu Avrupa burjuva dünyasının yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde “insan krizinin” vurgulanmasıdır. Birlikte çalışma ve ortak araştırma yıllarında Mounier “Personalizmin Manifestosu” adlı çalışmasını yayınladı (1936). Bu çalışmada Mounier kişiliğin ve personalist topluluğun oluşturulması için yeni başlıklar altında felsefi anlamını ortaya koymaya çalıştı. Sonraki çalışmaları olan “Personalizm nedir?” ve “Personalizm”de bu konuları daha çok derinleştirmiş ve belirginleştirmiştir. Fransız personalizminin esas anahtar fikirlerini metinler halinde belirtelim.

Mounier’e göre personalizm oluşmuş bir akım değil, bir sistemden çok felsefi söylev eğilimidir. Bunun için personalizm çağdaş Avrupa felsefesinin yetiştirdiği çocuk değildir. Birçok kişisel problem XX. Yüzyılın çok daha öncesinde Sokrates, Pascal, Leibniz, Fichte, Kierkegaard, Dostoyevski, Marks, Bergson ve başka düşünürlerin çalışmalarında ele alınmıştır. Mounier’e göre personalizm bir öğreti olarak

“insan kişiliğinin onun gelişiminde temel dayanak oluşturan kolektif mekanizmaların ve maddi ihtiyaçların öncelikli olduğunu iddia eder “Böylece kişilik kavramı bütün personalizm öğretisinin merkezidir. Mounierkişiliği “kişilik, manevi bir varlık olarak kendi varlığında var olmayı bilen bir ben” olarak açıklar (Mounier E, 1999: 269).

Kişiliğin esas görevi diğer kişiliklerle ortak bir topluluk yaratmaktır. Mounier’e göre bu topluluk öyle bir topluluk halidir ki burada kişilik sadece üstün bir değer değil aynı zamanda birincil gerçektir de. Böylece personalist topluluk kişiliklerin kişiliğidir (Mounier E, 1999: 369).

Personalist topluluk nasıl mümkün olabilir? Bu soruya Mounier sonucunda onun gerçek olabileceği birçok çözüm önermektedir. “Personalizmin Manifestosu” adlı çalışmasında o “kişilik için yapılan devrim sadece kişilikle örtüşen araçları kullanabilir” olduğu vurguluyor (Mounier E, 1999:407).

Her bireyin maneviyatının üstünlüğü, boş hayallerden kurtularak düşününebilme ve konsantrasyon sağlamaktır. Aynı zamanda bu kolektif araçta olabilir yani personalist toplulukların oluşturduğu kemikleşmiş eski insani toplumların temeline dayanarak yenileri oluşturmaktır ki bunun etrafında gelecek medeniyetin ideolojisi ve değerleri gelişecektir. Hangi yöntemle yeni topluluk eskisinin yerine geçer? Böyle bir soruya Mounier’in iki farklı cevabı var. Birincisi: kişilik dünyası şiddeti kaldırıyor ve personalist gelişmişlik insan ilişkilerinde personalizmin doğal sürecini gösterir. İkincisi: Aynı zamanda “Sonuç olarak eğer biz düzensiz topluluğun yerine geçmek için yetiştik ise ve sadece şiddet (ve bu olanaklıdır) nihai başarı getirirse o zaman onu saymamak için hiçbir geçerli sebep olmaz” demektedir (Mounier E, 1999: 408).

Mounier ve arkadaşları hayatın diğer alanlarında personalist gelişiminin diğer mekanizmalarının grafiğini aşağıdaki gibi teklif etmektedirler: Çocukların personalist eğitimi; kadınların azad edilmesi; politikada çoğulcu yönetim; ekonomide kişiliğe kadar varan merkezden uzaklaşma; paradan daha çok emeğe değer vermek; kurumsal zorlama üzerinden özgürlük vb. Dolayısıyla Mounier tüm bunların sadece manevi değil aynı zamanda ekonomik devrime öncülük edeceğini ve “manevi devrimin iktisadi olacağı ve ya devrimin tamamen olmayacağını, iktisadi devrimin ya manevi olacağını ya da bu devrimin olmayacağını” ifade etmektedir (Mounier E, 1994). Öyle ki Fransız personalizminin temsilcilerinin tasarladıkları personalist fikirleri karşı düşüncelerden yoksun değildir. Aynı zamanda belirtelim ki bu felsefi akım sadece Vatikan’ın sosyal politikasını aktif bir şekilde etkilememiş bununla birlikte Avrupada öğrencilerin memnuniyetsizliklerinin sebebi olmuştur (Mounier E, 1999: 3-12).

Mounier’in çalışmalarını okuduğumuzda Berdiyaev’in felsefi düşüncelerinin

etkisi ortaya çıkmaktadır. Bu herşeyden önce Fransız filozofun kullandığı felsefi sisteminde belli oluyor. Bütün temel kavramlar, mesela kişilik, ruh, özgürlük ve toplum öğretisi Berdiyayev'in çalışmalarında var idi. Bunun dışında Berdiyayev kendisi de "Esprit" dergisinin gelişiminde faaliyet göstermiş, bu felsefi topluluğun oturumlarına da katılmış ve şahsen sadece Mounier ile değil diğer bütün dergi çalışanları ile de tanışıyor idi. Örneğin onun Klamare'de evini sık sık ziyaret eden P. Landsberg bunlardan birisidir. "Put" dergisinin 49. sayısında Berdiyayev Mounier'in "Personalist ve Herkesi Kapsayan Devrim" adlı kitabı hakkında pozitif yaklaşım sergilemeke birlikte genç bir Fransız entellektüelin faaliyetlerine onay vermiştir. Mounier'in birçok düşüncelerini onaylasa da Rus filozofu bazı personalist fikirlerinin tam işlenmemiş olduğunu belirtmekte idi. Mesela Berdiyayev, Mounier'in kişilik hakkında öğretisinin gelişmediğini belirterek " Mounier kişiliği o kadar çok toplumla birleştirmektedir ki, "ben" demekten vazgeçip "biz" demeyi tercih etmektedir. . . Onun toplumu bir kişilik olarak görmesi çok şüpheli geliyor. Kişiliğin insana değil de topluma ve sosyolojik bütün olarak kullanılması karmaşık bir problemdir" şeklinde düşüncelerini dile getirmiştir (N. A. Berdiyayev:1935. № 49: 90- 120).

Mounier'in personalist devrim anlayışı çoğu zaman Berdiyayev ile örtüşmektedir. Fakat onun gerçekleşmesinin kesin mekanizmalarını oluşturarak ona sosyal bir anlam yüklemektedir. Berdiyayev'de ise, tam tersine devrim ruhsal ve gerçek olmaktan ziyade ahiretseldir. Bu yüzden benim düşünceme göre, bu iki personalist düşünceye sahip filozofun bakışı birbirinden ayrılmaktadır. Buna örnek olarak Berdiyayev "Samapoznaniye/ Kendini Tanıma" adlı çalışmasında Fransız personalizmi hakkında kendi görüşlerini yazmaktadır: "Esprit" dergisinin çizgisi benim düşüncelerime daha yakın idi. Kurucu ve editörü Mounier çok aktif bir insan, fakat zayıf bir Katolik idi. Fakat "Esprit" yine de katolik temelli idi. Ancak dergi dini ve felsefi sorunlarla az ilgileniyordu, o sosyal ve politik sorunlara adanmıştı... "Esprit" hareketi hertürlü acımaya layıktı. Bu sadece entellektüallarla sınırlanmıştır ve onun sosyal etkisi az idi. " Personalist topluluğun oluşması için farklılıklar ve tutarsızlıklara bakmıyarak Berdiyayev ile Mounier arasında düşünce ortaklığının olduğunu ve Berdiyayev'in Mounier'efelsefi etkisini belirtmek gerekir. Mounier Berdiyayev'i düşünerekten şöyle yazmıştır: "Tasavvuf ile siyasetin sıkı birleşmesi, yoğun özgürlük hissi direkt sosyal dışlamaya bağlı,"insanın objektifleştirilmesi", para ve ekonomik dışlama-hepsi onda mevcuttur". Yukarıdaki açıklamadan da anlaşıldığı gibi Rus filozofu Fransız personalizminin oluşmasında önemli rol oynamıştır.

Kaynaklar:

- » Бердяев Н. А. Персонализм и марксизм // Путь. № 48. 1935. (Berdiyayev. N. A. , Personalizm & Marxizm // Put Путь. № 48. 1935.)
- » Бердяев Н. А. Самопознание. – Москва. , 1991. (Berdiyayev N. A. , Samopoznaniya. Moskova 1991).
- » Бердяева Л. Ю. Профессия: жена философа. – Москва. , 2002. (Berdiyayeva L. Yu. , Professiya: Jena filosofa. Moskova 2002.)

-
- » Вентцель К. Н. , Опыт создания самоуправляющейся общины детей как средства воспитания // Свободное воспитание. Сб. избр. трудов. (Ventsel K. N. , Orit sozdaniya somoupravlayushiysya obshini detey kak sredstva vospitaniya// Svobodnoye vospitaniye. Sb. izb. Trudov.)
 - » Гайденко П. П. Мистический революционизм Н. А. Бердяева // Бердяев Н. А. О назначении человека. – Москва. , 1998. (Gaydenko P. P. Misticheskiy revolutsiyonizm N. A. Berdiyaeva//Berdiyaev N. A. , O naznachenii cheloveka. Moskva 1998).
 - » Волкогонова О. Д. Н. А. Бердяев. Интеллектуальная биография. (Volkogonova O. D. N. A. Berdiyaev. Entellektualnaya biyografiya) [<http://www.philosophy.ru/library/volk/berd.html>]
 - » Новикова Л. И. , Сиземская И. Н. Введение в философию свободного духа Н. А. Бердяева // Бердяев Н. А. О человеке, его свободе и духовности: Избранные труды. – Москва. , 1999. (Novikova L. i. , Sizemskaya i. N. Vvedeniye v filosofiyu svobodnogo duha N. A. Berdiyaeva// Berdiyaev N. A. , O cheolovekeego svobode i duhovnosti: Izbranniye trudi. -Moskova 1999.)
 - » Мунье Э. Персонализм // Мунье Э. Манифест персонализма. – Москва. , 1999. (Mounier E. , Personalizm// Mounier E. , Manifest personalizma. -Moskova 199.).
 - » Мунье Э. Что такое персонализм? – Москва. , 1994. (Mounier E. , Chto takoye personaliz?-Moskova 1994).
 - » Вдовина И. С. Личность в современном мире // Мунье Э. Манифест персонализма. – Москва. , 1999. (Vdovina I. S. , Lichnost v sovremennom mire// Mounier E. Manifest personalizma. Moskova 199.).
 - » Mounier E. Revolution personaliste et communautaire. Ed. Moutaigne: [Рецензия] / Николай Бердяев. 1935. № 49 (октябрь-декабрь).